

HAKEMLİ MAKALE/ PEER REVIEWED ARTICLE

TARİHSEL PERSPEKTİFLE MODERN DEVLETİN OPTİMUM ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Ar. Gör. Didem ERDOĞAN*

ÖZET

Bu makalenin konusu, öncelikle devlet kavramının ortaya çıkışının felsefi temeller üzerinde incelenmesi olup, zamanla kuvvetler ayrılığı ve hukuk devleti ilkelerinin de benimsenmesiyle modern devlete geçiş aşamalarının araştırılması ve modern devlette bulunması gereken optimum özelliklerin belirlenmesidir. Bu bağlamda monarşiler döneminde yer alan Niccolo Machiavelli, Jean Bodin ve Thomas Hobbes gibi önemli düşünürlerin modern siyasi düşüncelerine yer verilmiş, modern devletin egemen ve güçlü olmasında öne çıkan unsurların başında nelerin yer alması gerektiği araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Devlet, Modern devlet, Anayasa, Kuvvetler ayrılığı, Monarşi.*

*Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı,
didemerdogan@sdu.edu.tr.

DETERMINING THE PRINCIPAL ELEMENTS OF MODERN STATE WITH THE HISTORICAL PERSPECTIVE

Research Assistant Didem ERDOĞAN*

ABSTRACT

This article examines the philosophical foundations and emergence of the state as a concept and transition from classical to modern state with the adoption of the principles of separation of powers and rule of law. By doing this, the article seeks to identify principal elements of a modern state. In this context, political views of prominent thinkers such as Niccolo Machiavelli, Jean Bodin and Thomas Hobbes are reviewed in order to determine the main elements which make a state modern, sovereign and powerful.

Key Words: *State, Modern state, Constitution, Separation of powers, Monarchy.*

*Süleyman Demirel University, Faculty of Law, Constitutional Law Department, didemerdogan@sdu.edu.tr.

GİRİŞ

Toplum yapısının her yönüyle incelendiği sosyal bilimleri meydana getiren siyasal bilimler ile ekonomi ve toplum bilimi alanlarının, aslında kesin çizgilerle birbirinden ayırlamayacağı ve disiplinler arası yaklaşımla bir bütün halinde ele alınması gerektiği doktrinde bazı yazarlar tarafından savunulmaktadır¹. Millet'in teşkilatlanmış şekli oluşturulan devletin ve toplumun ana karakterini ortaya koymak açısından sosyal bilimlere bu tarz bir yaklaşım önem arz etmektedir. Bilindiği gibi modern devletin faaliyetlerinin ve yetkilerinin dayanağı, işte bu ana karakteri ortaya koyan anayasadır. Hiç kimse ve hiçbir kurum anayasadan almadığı bir yetkiyi kullanamaz².

Bilindiği gibi anayasa, tarih boyunca çatışan iki tarafa -devlet gücü ile halk-yönelik olarak, devletin kuruluş ve işleyişi ile temel hak ve özgürlükleri düzenlemek amacıyla hazırlanan, ancak iki tarafın da üzerinde ve iki tarafı da bağlayan en üst hukuk kurallarından meydana gelmektedir. Anayasa hukukunun varlık nedeni de bu iki taraf arasında en şık dengeyi sağlamaktır. Anayasalarda hayat bulacak bu dengenin sağlanmasında, yüzyıllardır kabul gören toplumun siyasi, ahlaki, sosyal, kültürel yapısının da göz önüne alınması gerektiği anlayışı hâkimdir.

Gerçek bir kuvvetler ayrılığı ve evrensel hukuk devleti öğelerini benimsemiş bir anayasanın, "*anayasa devleti*"ni kurmuş olduğunu söylemek mümkündür³. Fakat şeklen bir anayasa yargısı kurmuş olsa bile özde hukuk devletinin öğelerinden uzak bir şekilde hazırlanan anayasaya sahip olan devletlerin, "*anayasalı devlet*" olmaktan öteye gidemeyeceği aşikârdır⁴. Bu nedenle anayasaların toplumun değişen yapısına

¹ PIERSON, Christopher, "Modern Devlet", Çevirenler: Neşet Kutluğ/ Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2014, s. 11; BASTIAT, Frederic, "Hukuk", Çevirenler: Dean Russell/ Yıldırım Arsan, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara 1997, s. 57.

² FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2017, s. 297.

³ CANIKLIOĞLU DİKMEN, Meltem, "Anayasalı Devletten Hukuk Devletine Daha Çok Var Mı?", *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 2015, s. 39.

⁴ CANIKLIOĞLU, s. 40-41.

uyum süreci, anayasa yapımı veya anayasanın değiştirilmesi yoluyla sağlanabileceği gibi anayasal değişim yoluyla da sağlanabilmektedir⁵.

Anayasalar yoluyla açıklanabilen devlet yapısının 21. yüzyılda yeniden tanımlanması amacıyla iletişim toplumu, postmodern devlet, düzenleyici devlet, rekabet devleti, Avrupalılaştan devlet, davranış odaklı devlet gibi kavramlar ortaya atılmaya başlanmışsa da bu mozaik yapıda her bir tanımın bir araya gelerek oluşturacağı unsurların modern devlet tanımının oluşumuna ışık tutacağı söylenebilir⁶.

Çalışmamızda, insanların toplulaşmasıyla meydana gelen toplum yapısının kurduğu devlet düzeninin, olması gerekenin yanında beklentileri de karşılaması gerekir, kuralı⁷ karşısında modern devletlerin felsefi temeller üzerinde oluşumunun yanı sıra, egemen siyasi varlık olarak dünya devletleri sahnesinde nasıl yer bulabileceklerinin ve bu yeri nasıl koruyabileceklerinin yolu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Şimdi modern devleti temellendiren ve tanımlamamıza ışık tutan aşamaları sırasıyla inceleyelim.

I- DEVLET KAVRAMI, DEVLETİN MAKSADI VE MENŞEİ

Çalışmamızın konusunu oluşturan tarihsel perspektifle modern devletin optimum özelliklerini incelemeden önce “*devlet*” kavramı üzerinde durmak gerektiği inancındayım. Zira devlet teriminin dört başı mamur tarifini kimse yapamadığı için ünlü Fransız ekonomist Bastiat, “*Devletin tam bir tarifini yapacak kimseye beşbin altın mükâfat verilmelidir*” demiştir. Başgil de kamu hukukunun esaslarının, devlet kelimesine verilecek tanıma ve devlet kelimesinden anlaşılacak manaya bağlı olduğunu söyleyerek, gerçekten de devletin, tarifine emek vermeye değer bir kelime olduğunu vurgulamıştır⁸.

⁵ METİN, Yüksel, *Anayasal Değişim*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 28-29.

⁶ DOĞAN, İlyas, *Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar*, Astana Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2014, s. 390.

⁷ DOEHRING, Karl, “Genel Devlet Kuramı”, Çeviren: Ahmet Mumcu, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2002, s. 15-16.

⁸ BAŞGİL, Ali Fuat, *Esas Teşkilat Hukuku*, Birinci Cilt, Fasikül I, İstanbul 1960, s. 126.

Devletin esaslı ve herkesin üzerinde ittifak kurduğu bir tarifinin yapılmasının önünde iki önemli engelin olduğu otoritelerce kabul edilmektedir⁹. Bunlardan birincisinin, devlet kavramının oldukça geniş bir bağlamda, tarihin belirli bir evresinde, belirli bir siyasi iradeyi belirtmekte kullanılması (Bizans İmparatorluğu, Papalık Devleti gibi), batı toplumlarına has bir siyasi yapılanma biçimini ifade etmek için kullanılmasıdır¹⁰. İkincisi ise devletin kimliği konusundaki tavırların, devletin dinamik yapısı gereği, farklı siyaset felsefesi anlayışlarına bağlı olarak sistemli biçimde değişiklik göstermesidir¹¹. Bu görüş ve düşüncelerden hareketle devletin aşağıda belirtilen şekilde farklı tariflerine ulaşmamız mümkün hale gelmektedir.

Bir tarife göre devlet, herkesçe tanınmış, en başta gelen bağlılık ögesi ile var olan en büyük otorite, en yüksek ve en kapsamlı siyasal kurumdur¹².

Başka bir genel tarife göre ise devlet; en ileri şekilde oluşmuş insan topluluğuna sahip, üstün, zorlayıcı, baskın gücün, kararlı, değişmez, kalıcı biçimde ve belirli bir alan içinde tek bir otoriteyi elinde bulundurmasını ifade etmektedir¹³.

Antik Roma'da ise devlet kelimesi (özellikle Roma hukukunda) yurttaşlık, vatandaşlık durumu, statüs civilis ile özdeş tutulmuştur¹⁴. İyice genelleştirildiğinde devlet; batı dillerinde state, etat, stato, estado gibi durum ya da varoluş yolunu¹⁵, bu teşkilatlanmış oluşum içinde insanın güçlü ve sağlıklı olma durumunu ihtiva etmektedir¹⁶.

⁹ ÖZER, Attila, *Anayasa Hukuku*, Gazi Kitabevi, Ankara 2016, s. 31; UYGUN, Oktay, *Devlet Teorisi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 187-189; OKANDAN, Recai, *Umumi Amme Hukuku Dersleri*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1959, s. 9-10; BAŞGİL, s. 125-126.

¹⁰ UYGUN, *Devlet Teorisi*, s. 188-189.

¹¹ ÖZER, s. 42.

¹² ÖZER, s. 43; OKANDAN, s. 9; USLU, Ferhat, *Anayasa Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara 2017, s. 147.

¹³ BAŞGİL, s. 134; DEMİRKOL, Ferman, *Anayasa Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2015, s. 60.

¹⁴ GÖZLER, Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Basım Yayın, Bursa 2012, s. 7-8; OKANDAN, s. 8 (5 numaralı dipnot).

¹⁵ GÖZLER, s. 7; BAŞGİL, s. 126; OKANDAN, s. 8 (5 numaralı dipnot).

¹⁶ BAŞGİL, s. 127.

Tanımlar bu kadar çeşitlilik kazandığı zaman bu kez de devletin vasıfları ve menşei sorusu gündeme gelmektedir. Bu ayrımları merkeze oturtan tariflerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Devletin vasıflarına göre yapılan devlet tariflerinde, yalnızca tabiat kanunlarına ağırlık vermeyi ve tabii hakları savunmayı amaçlayan, insanların eşit ve özgür doğduklarını, ortak temel gereksinimlerini karşılamak için devleti kurduklarını iddia eden ve dar kapsamlı bir devlet anlayışını savunan Locke kökenli liberal görüşün¹⁷, devletin yeryüzünde rasyonel, neolist bir hürriyetin somut gerçekleşmesi olduğunu ileri süren Hegelci görüşle¹⁸ ya da devletin, üretim araçlarını elinde bulunduran toplumsal sınıfın çıkarlarına hizmet eden bir kurum olduğunu iddia eden Marksist görüşle¹⁹ ters düştüğünü söylemek mümkündür.

Sabit bir görüşü savunan, dogmacı bir tavırla bütün öbür görüşlerden sıyrılıp, özgül, belirli bir devlet kavramının doğruluğu ileri sürüldükçe, devletin tarifini yapmak da o ölçüde zorlaşmaktadır. Bu nedenle aynı zorluk devletin maksadının²⁰ ve menşeinin araştırılmasında da karşımıza çıkmaktadır. Mesela, Aristoteles, devlet oluşturmanın tabii bir toplulaşma merhalesi olduğunu ileri sürerek, devletsiz insanın ya hayvan ya da Tanrı olması gerektiğini, erdemi ve insanlık onurunu ön planda tutan uygar toplumların, iyi ve rahat bir yaşam fikriyle devleti meydana getirdiğini savunurken²¹, “*İnsan insanın kurdudur*” -*homo homini lupus*- deyimi ile ünlü İngiliz filozofu Thomas Hobbes, devletin menşesinde, insanın emniyet ve barış isteğinin yattığını ileri sürer²². Edmund Burke ise devletin amacının, insandaki emeğin paylaşımı veya sınıf ekonomisi özlemi gibi iktisadi sebepler

¹⁷ ZABCI, Filiz, “Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe”, *Batı'da Siyasal Düşünceler*, Editör: Mehmet Ali Ağaogulları, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 485; UYGUN, Oktay, *Demokrasi, Tarihsel, Siyasi ve Felsefi Boyutlar*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 175.

¹⁸ LÜTEM, İlhan, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, Sakarya Basımevi, Ankara 1947, s. 25-26.

¹⁹ AKIN, İlhan, *Devlet Doktrinleri*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 205.

²⁰ Mesela, Jeremy Bentham, devletin maksadının bireyin en yüksek derecede mutluluğu; Immanuel Kant ise insanları birbirine saygı ile yaklaştırmanın devletin maksadı olduğunu kabul eder.

²¹ AKIN, s. 12.

²² AKIN, s. 94-95; UYGUN, *Devlet Teorisi*, s. 210.

olduğunu ileri sürerek, devlet yapısı içinde gücün merkezileştirilmesi ve emeğin bir otorite tarafından pay edilmesi gerektiğini öne çıkarmıştır²³.

Poggi, devletlerin kurulduktan sonra sürekli olarak bir amaca ya da işleve yönelik faaliyet gösterdiğini ve devletlerin bunu, gelecekteki meşruiyetini sağlamlaştırmak ve etkinlikleri için gerekçe oluşturacak karmaşık bir görevi yüklenmek üzere yaptığını savunmaktadır²⁴. Bu düşünceden hareketle Poggi, modern devleti, “*devlet dairelerindeki memurların sürekli ve talimatlara uygun çalışmaları yoluyla üretimi sağlamak için oluşturulmuş karmaşık yapılar*” olarak tanımlamaktadır²⁵.

Toplumsal düzenin, modern devletlerde kanuna dayalı düzenin kurulmasıyla ve bunun sürdürülmesiyle sağlanacağını savunan Durgun’a göre²⁶ modern devlet, “*ülkesel olup, sosyal olarak soyutlanmış, şahsileşmemiş ve egemen*” yapıyı ifade eder²⁷.

Devlet kavramı, devletin maksadı ve menşei konusunda yukarıda yapılan açıklamalardan sonra, modern devlet kavramının oluşumuna; laiklik, egemenlik ve otoriter denge gibi birçok kavrama ışık tutan monarşiler döneminin önemli filozoflarından Niccolo Machiavelli, Jean Bodin ve Thomas Hobbes’un katkılarını inceleyelim.

²³ GÖZE, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 255-256; OKANDAN, s. 786.

²⁴ POGGI, Gianfranco, “Modern Devletin Gelişimi-Sosyolojik Bir Yaklaşım”, Çevirenler: Şule Kıt/ Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2012, s. 117.

²⁵ POGGI, s. 15.

²⁶ DURGUN, Şenol, “Modern Devlet Olmanın Zorunlu Koşulu Ulus-Devlet Midir?”, *GÜ İİBF Dergisi, Yıl: 2000, Cilt: 2, Sayı: 3*, s. 112.

²⁷ DURGUN, s. 113.

II- MONARŞİLER DÖNEMİNDE MODERN SİYASİ DÜŞÜNCENİN ORTAYA ÇIKIŞI

1. Niccolo Machiavelli

İlk modern siyaset filozofu, bazı uzmanlar tarafından ilk siyaset bilimcisi, aynı zamanda “*egemen devlet*” mimarlarının ilk çağdaş kuramcısı olarak kabul edilen Niccolo Machiavelli, modern devletin teorisyeni olarak bilinir²⁸. Gerçekten de siyasetin kendine has kanunları olduğunu ilk vurgulayan, evrensel otoritelerin (özellikle papalığın) güçsüzlüğünü de ispatlayan Niccolo Machiavelli olmuştur²⁹.

Ancak Machiavelli'nin siyasi idare, siyasi düzen anlayışı son derece ferdidir. Machiavelli; kanunlar, merkezileşme, bürokrasi kavramlarından çok Romulus Augustus, Cesare Borgia gibi kişilikler üstünde durmuş ve muasır devletin niteliği olan laiklik ve karşı evrensellik kavramlarını telaffuz etme ve gündeme getirmekle beraber daha ileri gitmemiştir³⁰. Machiavelli'nin teorisinin, Hobbes veya Hegel'in teorilerinden daha çok Floransa Rönesansına yakın olduğunu söylemek mümkündür³¹. Mesela Hegel gibi neolist bir devletçi, bir hükümdarın olağanüstü şahsi vasıflar taşımasına ihtiyacının bulunmadığını, çünkü kanunlarla ve bürokrasi ile yönetilen rasyonel -akılcı- devletin kendi kendine yeterli olduğunu müdafaa eder³². Hegelci devlet, tarafsız sivil hizmetlerin, pozitif kaidelere bağlanma fonksiyonu ile dengelenen ılımlı bir monarşik devletin üstte yer alan temel denge unsuru, kendi iradeleri ile akılcı, özgür bir kurumun üyeleri olmaktan özel bir mutluluk, öznel bir doyum duyacakları yolundaki Hegelci anlayıştır³³. Söz konusu özgür kurum; felsefe, sanat ve dindeki içkin mutluluk değerlerinin sürdürülmesini de güvenlik altına alacaktır. Machiavelli ise barış ve mutluluk değerlerinin yanı sıra

²⁸ AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, “Niccolo Machiavelli: Prensın İktidarından Devlete”, *Batt'da Siyasal Düşünceler*, Editör: Mehmet Ali Ağaoğulları, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 319; AKBAY, Muvaffak, *Umumi Amme Hukuku Dersleri*, Ankara Basımevi, Ankara 1948, s. 156-157; DOEHRING, s. 22.

²⁹ UYGUN, *Devlet Teorisi*, s. 189.

³⁰ AKBAY, s. 159; AKIN, s. 69.

³¹ GÖZE, s. 112.

³² OKANDAN, s. 681.

³³ DOEHRING, s. 102.

hükümdarın yetkilerinin genişletilmesini de tartışmaya açarak, hükümdarın, bütün gücünü iktidarı sağlamak uğruna sınırsızca kullanabileceğini vurgulamaktadır³⁴.

Bütün bu açıklamalara bakıldığında Machiavelli'nin, devletin hedefinden yola çıkarak, hükümdarın yetkilerinin sınırını tartışmaya açtığı gözlemlenmektedir. Yönetemeyen bir yönetime tahammülü olmayan Machiavelli'ye göre en iyi hükümet şekli her ne surette olursa olsun *yönetebilen* bir hükümet şeklidir. Bu anlamda Machiavelli'nin, modern devlet kavramına, istikrarlı bir yönetim anlayışının nasıl olacağını belirleme noktasında katkılarının olduğunu söylemek mümkündür.

2. Jean Bodin

Egemen devlet teorisinin herkesçe bilinen ilk siyaset bilimcisi Fransız Jean Bodin'dir³⁵. Bütün devletlerin temelini adalete dayandığını iddia eden Bodin, devleti; aileleri ve onların malik oldukları şeyleri egemen kudret tarafından adilane bir şekilde idare eden, herkese ve idaresi altındaki her ferde kanunlar veren, ancak onlardan hiçbir şey almayan otoriter giz olarak tarif etmiştir³⁶. Ona göre devlet; yasa koyucu, kamusal otoritelerden yalnızca biri değil, yüce yasa koyucudur³⁷. Bodin'e göre hükümdar, egemen güç kanunlarının koyucusu olduğundan, pozitif ya da sivil kanunların üstünde olmasına rağmen, uhrevi ve tabii yasalara bağlı olmalıdır³⁸.

Egemen devlet, ülkenin temel kanunlarına saygı gösterdiği gibi, tebaasının mülkiyet haklarına da saygı göstermelidir. Kısaca, Bodin'e göre modern devlet anlamında kullanılmayan egemen devlet, en yüce ve son otorite olduğu kadar, aynı zamanda keyfi ve kaprisli hareket etmeyen bir kanun koyucu olma vasfını da bünyesinde taşımaktadır. İçinde yaşadığı dönemde dini çatışmaların ülkeyi iç savaşa

³⁴ MACHIAVELLI, Niccolo, "Prens", Çeviren: Gamze Alpaslan, Maviçatı Yayınları, İstanbul 2016, s. 69; DOEHRING, s. 100.

³⁵ KAPANİ, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, 16. Baskı, Ankara 2004, s. 56; UYGUN, *Devlet Teorisi*, s. 197; ERÖZDEN, Ozan, *Ulus-Devlet*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 62.

³⁶ AKBAY, s. 168.

³⁷ YALÇINKAYA, Ayhan, "Bodin'den Hobbes'a Doğru", *Batt'da Siyasal Düşünceler*, Editör: Mehmet Ali Ağaoğulları, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 408; AKBAY, s. 169.

³⁸ YALÇINKAYA, s. 410.

götürecek noktalara vardığını gözlemleyen Bodin, egemene, farklı dinlere mensup kişilere hoşgörülü davranması gerektiği tavsiyesinde bulunarak, modern devletin oluşumuna dinsel hoşgörü noktasında da katkı sağlamıştır denilebilir³⁹.

Bodin'e göre devlet yönetiminde mutlakiyetçilikle keyfilik arasında temel bir fark vardır⁴⁰. Devletin hükümete tabi olanlardan ayrı bir varlık olduğunu vurgulayan, Fransa kralı XIV. Louis'nin, "*l'etat, c'est moi! (Devlet benim!)*" sözü, halkın da devleti kendisinden ayrı ve kendisinin üzerinde bir kuvvet olarak görme algısını pekiştirmiştir⁴¹. XIV. Louis'nin bu sözünü hiç benimsemeyen Bodin, bu farkı (Montesquieu de aynı kanaattedir⁴²); mutlakiyetçilikte, tek kişinin mutlak egemenliği söz konusu olduğu halde, monarkın bu yetkiyi önceden belirlenen kanunlara, kurallara göre kullanması, keyfiliğin ise mutlak yetki sahibinin bu yetkisini kendi iradesine ve kendi keyfine göre kullanması⁴³ durumu olarak açıklamaktadır⁴⁴.

Bilindiği gibi iç hukuk açısından egemenliğin ortaya çıkışı ulus devletlerin kurulmasına dayanmaktadır. Yukarıda açıkladığımız şekilde egemenlik kuramı ile egemen arasındaki farkı ortaya koymaya çalışan düşünür Jean Bodin olmuştur. Bunun için Bodin'in dile getirdiği egemenlik kavramı modern devleti açıklamada büyük öneme sahiptir. Onun için egemenlik; kralın, yukarıdaki papadan ve aşağıdaki feodal beylerden bağımsız karar vermesidir⁴⁵.

Günümüze baktığımızda yöneten ve yönetilen, mümkün olduğunca eşit konumda tutulmaya çalışılmaktadır. Bu durumda, sorumluluk kimde olacaktır,

³⁹ YALÇINKAYA, s. 415.

⁴⁰ UYGUN, *Devlet Teorisi*, s. 200-201.

⁴¹ KUBALLI, Hüseyin Nail, *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1969, s. 24-25.

⁴² Montesquieu, güçlerin tek elde toplanmasının topluma ciddi zararlar verebileceğini, her biri diğeri karşısında özerk konumda olan güçlerin kendi alanlarında etkinlik göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. DOEHRING, s. 101,195.

⁴³ Siyasi liberalizmde buna despotizm de denmektedir.

⁴⁴ AKAD, Mehmet, VURAL DİNÇKOL, Bihterin, BULUT, Nihat, *Genel Kamu Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 102-103.

⁴⁵ UYGUN, *Devlet Teorisi*, s. 200.

sorusu gündeme gelmektedir. Tarihi gelişim süreci içinde konuyu ele alırsak, ilk zamanlar egemenlik halkta değilse ve Tanrı iradesindeyse bir yöneten ve yönetilen grup ayrımı söz konusudur. Yönetim, faaliyetlerinden sorumlu tutulmaz konumdadır. Bu durumda ortada sorumluluk sahibi kalmamaktadır. Bu durum aydınlanma döneminde kralın tüzel kişiliğiyle devletin tüzel kişiliğinin olduğunun kabul edilip ikisinin birbirinden ayrılmasıyla sorumluluk kavramını doğurarak, sorumluluğun maddi tazmini için devlet hazinesinin oluşturulmasını sağlamıştır. Monarşiden cumhuriyete geçilen dönemden sonra yönetenle yönetilenin özdeşleşmesi farklı bir boyutta ortaya çıkmış, temsil durumunda, halk ve parlamento ayrışması söz konusu olmuş ve günümüzde sorumluluk devlet tüzel kişiliğine kalmış durumdadır. Bodin ile başlayan egemen devlet teorisi bu şekilde hayata geçirilmiş ve modern devlet algısını pekiştirmiştir.

3. Thomas Hobbes

Devlet teorisinin kurucusu sayılan ve İngiltere iç savaşı nedeni ile otoriter bir idareyi savunan Thomas Hobbes, "*Leviathan*" adını taşıyan eserinde; hükümdarı, aynı isimle "*Leviathan*" (*dev, ejderha*) olarak nitelendirmiş, Leviathan'ın toplum sözleşmesi sayesinde tebaanın bütün tabii haklarını kendi üstünde topladığını, bunun karşılığında da onların savunmasını, korunmasını üstüne aldığını ve aynı zamanda hükümdarın mutlak bir yasa koyucu olduğunu ileri sürmüştür⁴⁶.

Hobbes'un Leviathan adlı eserinde tasvir ettiği hükümdar yalnızca pozitif kanunların yaratıcısı değil, aynı zamanda doğruluk yanlışlık kıstaslarının, din dışı ve dini doktrinlerin yani bir ölçüde kamuoyunun yaratıcısıdır⁴⁷. Ayrıca Hobbes'a göre devlet, ahlaki kuralların yanı sıra, toplum yasalarını da belirlediği gibi insanların varlıklarını sürdürebilmesi için o yasalara toplum tarafından uyulmasını da sağlamalıdır. Hobbes'a göre devletler neticeten bağımsızdırlar. Kamu iktidarını kendi isteğine göre kullanmaya yetkili tüzel kişi olan devletler, sadece kendi iradeleri

⁴⁶ OKANDAN, s. 677.

⁴⁷ OKANDAN, s. 681.

doğrultusunda sözleşmelerle başka devletlere bağlanabilirler⁴⁸. Devletler arasındaki ahlaki ve kanuni boşlukları dolduran münasebetler, toplum sözleşmesi öncesi dönemdeki insanlar arasındaki münasebetlere benzetilebilir. Neticeden üstün pek çok manada yüce devletin doğuşu –Orta Çağın tabii kanunu ile Roma'nın Ius Gentium'u bir yana bırakılırsa- öbür benzer devletlerle çatışma ihtimalini de ihtiva etmektedir. Hobbes'a göre iç egemenlik doktrini insanları pozitif kanunlara tabi kılmasının yanı sıra devletleri, doğal devletler kapsamına da sokar. Böylece iç egemenlik doktrini mantıki bir netice ile dış egemenliğin de doğmasını sağlar⁴⁹.

Monarşiler döneminde temelleri sağlamlaştırılan devlet egemenliği kavramının doğuşunun, Avrupa siyasi düşüncesinin üstünde kalıcı etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Zaman içinde kilise ile kiliseye has kanunlar ve kilisenin kanunlardan doğan hak ve yetkileri devre dışı bırakılmıştır. Bunun sonucunda, Fransız devriminde doruğa varan Orta Çağ karşıtı düşünce doğmuş, fert ile devlet arasına giren lonca özellikli unsurlar ya kaldırılmış ya da bu unsurlar pozitif kanunlara bağlanmıştır. Bu süreç, pek tabii siyasi münasebetin münferit bireylerle devlet arasında olduğunu kabul eden Hobbes gibi⁵⁰ Kant'ın eserlerine de yansımıştır⁵¹. Düşünce alanında oluşan bu gelişmeler, doğal olarak Orta Çağın küçük topluluklardan oluşan toplum düşüncesinin de terk edilmesini sağlamıştır.

En büyük devletçi Frederic Hegel'den, Karl Marx'a da ilham veren, devleti insanlardan oluşan yapay bir olgu olarak gören ünlü düşünür Hobbes'a göre çağdaş, modern devlet; yeryüzündeki akıl, aklın en yüce hiyeroglifi, akılcı özgürlüğün somut tahakkukudur⁵².

⁴⁸ GÜRİZ, Adnan, *Hukuk Felsefesi*, Siyasal Kitabevi, 11. Baskı, Ankara 2015, s. 181.

⁴⁹ AKAD, VURAL DİNÇKOL, BULUT, s. 109, 124.

⁵⁰ GEMALMAZ, Mehmet Semih, *Devlet, Birey ve Özgürlük*, Legal Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 209.

⁵¹ BOZKURT, Enver, "Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansımaları" *Anayasa Yargısı 24: Anayasa Mahkemesi'nin 45. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen "Evrensel Barış ve Medeniyetler Buluşmasında Anayasa Mahkemelerinin Rolü" Konulu Sempozyumda Sunulan Bildiriler Kitabı*, 25-26 Nisan 2007, Ankara, s. 502; ÇÖREKÇİOĞLU, Hakan, *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 57, 209.

⁵² OKANDAN, s. 677; DOEHRING, s. 25.

En nihayetinde çalışmamızın genelinde yer aldığı şekilde Machiavelli'nin, Bodin'in ve Hobbes'un 16. ve 17. yüzyıllarda mutlak, sürekli ve bölünmez bir iktidar fikrini savunmalarının temelinde, bütün hukuk düzenlerinin yalnızca kapalı, tekil, üniter devlet sistemlerinde mevcudiyetini muhafaza edebildiği düşüncesi yatmaktadır⁵³.

SONUÇ

Modern devletin temellerini ve optimum özelliklerini belirleme konusunda herhangi bir teşebbüs, çok sayıda hukuk ve siyaset felsefesi ile karşı karşıya kalma sonucunu doğursa da modern devlet kavramı, gerek terimsel açıdan gerek tarihi yönleriyle öteki siyasi idare kurumlarından bazı nitelikleri ile ayrılır. Bu nitelikler şöyle sıralanabilir.

Öncelikle modern devletin, faaliyetlerinin devamlılığı için olağanüstü merkezçiliği ya da gücün derin, içsel yoğunlaşması ile birlikte ulus üstü gücü iterek, yadsıması gerekecektir.

Modern devletin laik olma özelliği ya da en azından dini olmayan bir temeli bulunmalıdır. Modern devletin bu özelliği dinî çok çeşitliliğe karşı hoşgörülü olmayı da ifade etmektedir. Modern devlet, devlet gücünün karar tarafını, gücün uygulanmasını, kararların infazını kilise gibi dini kurumlara, loncalar gibi özel topluluklara bırakmayı kesinlikle reddetmelidir.

Ayrıca modern devlet, herkesin günü gününe alınan kararlara doğrudan doğruya katılmasından ziyade, yurttaşların, kanuni haklarını ısrarlı ve kararlı bir biçimde savunabilecek siyasi olgunluğa erişmesini amaç edinmelidir.

Öte yandan modern devlet, bir kanun yürürlüğe girdikten sonra var olan bürokrasi mekanizması ya da hiyerarşi aracılığı ile temelde halka hizmeti daha ileri götürme yolunda çaba göstermeli, koyduğu kaidelere (kanuni, idari vs.) bağlılığı, vekilleri aracılığı ile yürütmenin kusursuz işleyişini ve kanun gücünün daimiliğini ve kalıcılığını sağlamalıdır.

⁵³ UYGUN, *Devlet Teorisi*, s. 218-219.

KAYNAKÇA

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, “Niccolo Machiavelli: Prensın İktidarından Devlete”, Batı’da Siyasal Düşünceler, Editör: Mehmet Ali Ağaoğulları, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

AKAD, Mehmet, VURAL DİNÇKOL, Bihterin, BULUT, Nihat, *Genel Kamu Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul 2016.

AKBAY, Muvaffak, *Umumi Amme Hukuku Dersleri*, Ankara Basımevi, Ankara 1948.

AKIN, İlhan, *Devlet Doktrinleri*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2013.

BASTIAT, Frederic, “Hukuk”, Çevirenler: Dean Russell/ Yıldray Arsan, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara 1997.

BAŞGİL, Ali Fuat, *Esas Teşkilat Hukuku*, Birinci Cilt, Fasikül I, İstanbul 1960.

BOZKURT, Enver, “Kant’ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması” *Anayasa Yargısı 24: Anayasa Mahkemesi’nin 45. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen "Evrensel Barış ve Medeniyetler Buluşmasında Anayasa Mahkemelerinin Rolü" Konulu Sempozyumda Sunulan Bildiriler Kitabı, 25 - 26 Nisan 2007, Ankara, s. 501-523.*

CANIKLIOĞLU DİKMEN, Meltem, “Anayasalı Devletten Hukuk Devletine Daha Çok Var Mı?”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, 2015, s. 37-71.*

ÇÖREKÇIOĞLU, Hakan, *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

DEMİRKOL, Ferman, *Anayasa Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2015.

DOEHRING, Karl, “Genel Devlet Kuramı”, Çeviren: Ahmet Mumcu, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2002.

DOĞAN, İlyas, *Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar*, Astana Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2014.

DURGUN, Şenol, “Modern Devlet Olmanın Zorunlu Koşulu Ulus-Devlet Midir?”, *GÜ İİBF Dergisi*, Yıl: 2000, Cilt:2, Sayı: 3, s. 109-124.

ERÖZDEN, Ozan, *Ulus-Devlet*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013.

FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2017.

GEMALMAZ, Mehmet Semih, *Devlet, Birey ve Özgürlük*, Legal Yayıncılık, İstanbul 2015.

GÖZE, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2015.

GÖZLER, Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Basım Yayın, Bursa 2012.

GÜRİZ, Adnan, *Hukuk Felsefesi*, Siyasal Kitabevi, 11. Baskı, Ankara 2015.

KAPANİ, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, 16. Baskı, Ankara 2004.

KUBALI, Hüseyin Nail, *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1969.

LÜTEM, İlhan, *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*, Sakarya Basımevi, Ankara 1947.

MACHIAVELLI, Niccolo, “Prens”, Çeviren: Gamze Alpaslan, Maviçatı Yayınları, İstanbul 2016.

METİN, Yüksel, *Anayasal Değişim*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2014.

OKANDAN, Recai, *Umumi Amme Hukuku Dersleri*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1959.

ÖZER, Attila, *Anayasa Hukuku*, Gazi Kitabevi, Ankara 2016.

PIERSON, Christopher, “Modern Devlet”, Çevirenler: Neşet Kutluğ/ Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2014.

POGGI, Gianfranco, “Modern Devletin Gelişimi-Sosyolojik Bir Yaklaşım”, Çevirenler: Şule Kut/ Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2012.

USLU, Ferhat, *Anayasa Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.

UYGUN, Oktay, *Demokrasi, Tarihsel, Siyasi ve Felsefi Boyutlar*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2011.

UYGUN, Oktay, *Devlet Teorisi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2014.

YALÇINKAYA, Ayhan, “Bodin'den Hubble'a Doğru”, *Batı'da Siyasal Düşünceler*, Editör: Mehmet Ali Ağaoğulları, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

ZABCI, Filiz, “Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe”, *Batı'da Siyasal Düşünceler*, Editör: Mehmet Ali Ağaoğulları, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.